

"ושב ורפא לו" - על חילול השבת בחנות הצילום בירושלים ותיקונו

'שבת הגדול' של שנת תר"צ, לפני צ"ו שנים, הייתה מיוחדת עבור תושבי ירושלים, ולא בגלל שחלה ב"ד בניסן - ערב פסח שחל בשבת, שהרי מצב זה אינו נוגע רק לתושבי ירושלים. הסיבה לכך הייתה פתיחת חנות הצילום - 'צלמוניה' בלשון אותם ימים - בשבת ובחג הפסח שחל אחריה. החנות שכנה במתחם החנויות החדש בתחילת רחוב יפו, בסמוך למגרש הרוסים. פתיחת החנות בשבת זעזעה את תושבי ירושלים, והיו מי שדרשו מבעלי החנות לסוגרה בשבת ובחג. גם עיתון הארץ מגיב לאירוע, וכותב בציניות:

ירושלים זכתה לראות בשבתות האחרונות ובחג הפסח דבר שאולי לא ראתה אותו מיום קיומה, והוא חנות של יהודי פתוחה לראווה בימים האלה. זכות זו של פריצת גדר נפלה בחלקו של הצלם מר ארושקס מתל אביב, שפתח סניף של הצלמוניה שלו בירושלים, במקום מרכזי שבעיר¹.

בעליה של החנות ומחלל השבת בפרהסיא בירושלים היה הצלם הרש אורושקס, לימים צבי אורון (ביאליסטוק תרמ"ח [1888] - אשדוד תש"מ [1980]). הוא למד צילום בוורשה, ולאחר שהיגר לאמריקה המשיך בלימודיו במיניאפוליס שבמינסוטה, ארה"ב. בשנת תרע"ט [1919] עלה ארצה עם גדוד 39 של קלעי המלך², ולאחר שחרורו בשנת תר"פ [1920] הוא התיישב בתל אביב ופתח בה סטודיו לצילום. בשנת תר"צ [1930] עבר להתגורר בירושלים, ופתח בה את הסטודיו לצילום שלו ברחוב יפו 28. דומה שלא במקרה עבר אורושקס לירושלים, ולא במקרה היה מקום עבודתו סמוך למגרש הרוסים, מקום משכן השלטונות הבריטים. קשריו הטובים עם אלה סייעו לו להתמנות באותה תקופה לצלם הרשמי של הנציב העליון ושל הצבא הבריטי בארץ ישראל. תצלומיו נדפסו בעיתונים רבים, ובהמשך הפך לצלם הקבוע בארץ של עשרות עיתונים בעולם. קשריו עם השלטון הבריטי היו בעוכריו כשניסה למצוא את מקומו בעיתונות העברית בארץ³. בכ"ח באדר תש"ד (23.3.1944), בעקבות פיצוץ

1 'פריצת גדר בירושלים', הארץ, 21.4.1930, עמ' 4.

2 גדוד 39 היה "הגדוד האמריקאי" במסגרת 'הגדודים העבריים'. רוב חייליו היו מיהודי ארצות הברית, שהתגייסו בארצם לגדוד זה.

3 מ' לוי, 'צלמים יהודיים: צבי אורון (ארושקס) (1920-1965)', בתוך: א' שילר ומ' לוי (עורכים), צילומי ארץ ישראל הראשונים: מסע בעקבות צלמים ראשונים במלאת 150 שנה לראשית הצילום

בניין הבולשת הבריטית במגרש הרוסים בידי ארגון אצ"ל, לקה אורושקס בהלם שצמצם את פעילותו הצילומית. הוא סגר את הסטודיו, ועשה את עבודתו מביתו. הלם זה השפיע עליו עד סוף ימיו.⁴

ונחזור לחילול השבת: כבר במהלך חול המועד פסח תר"צ פורסמו כרוזים נגדו: **"פורץ גדר**. הצלם ה. ארושקעס בעל חנות "צלמוניה" ברחוב יפו (בחנויות החדשות אשר ליד מגרש הרוסים) פרץ גדר וחלל שבת בפרהסיא. **על ידי שפתח את חנותו הנ"ל בשבת**" (הכרוז התפרסם בעברית, בידיש ובלדינו. ההדגשות במקור). בשבת הבאה שחלה בכ"א בניסן - שביעי של פסח, אורגנה עצרת מחאה גדולה בנוכחותו של הרב זוננפלד, שהגיע במיוחד מהעיר העתיקה. לימים, היה מי שזכר שהרב זוננפלד "ישב זמן ממושך ליד החנות. היה זה מחזה מרגש מאוד לראות את מרן זיע"א יושב ואומר תהילים בעיניים עצומות. הופעתו עשתה רושם עצום"⁵. במהלך ההפגנה נכנסו לפחות שניים מהמפגינים לחנותו של אורושקס, שבתגובה הזעיק את המשטרה. השוטרים הבריטים פיזרו את ההפגנה, ועצרו חמישה בחורים שבלטו בהתנהגותם.⁶ עם צאת השבת, מנהיג אגודת ישראל ואחיו של אחד העצורים, משה בלוי, שחרר אותם בערבות עד למשפט⁷.

הרב קוק, שביתו היה במרחק הליכת דקות ספורות מחנותו של אורושקס, העדיף שלא להגיע למחאה בשבת, כנראה מתוך חשש שסירוב של אורושקס לסגור את

בארץ (1839-1989): אריאל (כתב עת לידיעת ארץ ישראל) 66-67 (תשמ"ט 1989), עמ' 185.

4 נכתב ע"פ ערכו באנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובניו, דוד תדהר. ערך זה הופיע פעמיים: בכרך יא עמ' 3854 ובכרך טז עמ' 4964.

5 מנחם פרוש, שרשרת הדורות בתקופות סוערות ג, ירושלים תשס"א, עמ' 34. ראו גם האיש על החומה ב, שלמה זלמן זוננפלד, ירושלים תשס"ו, עמ' 88.

6 קול ישראל, כ"ו בניסן התר"צ, עמ' 1. אמנם עיתונים אחרים נקבו מספרים אחרים: ע"פ דאר היום והארץ ('ירושלים', דאר היום, 20.4.1930, עמ' 4 - "שישה 'שומרי שבת' נאסרו"; 'בירושלים', הארץ, 21.4.1930, עמ' 4), וע"פ דבר - שניים ('ירושלים', דבר, 22.4.1930, עמ' 4); אך בתיעוד מאוחר של הפרשה מנקודת מבטם של 'נטורי קרתא' נמנו העצורים בשמותיהם: עמרם בלוי, יעקב סירוטה, יהושע יונתן רובינשטיין, יעקב בלוי, אליהו דוד סלוטקי (קול היהדות החרדית א, ה"ז גאלד, 'אסירי השבת הראשונים בירושלים', ירושלים תשמ"ז, עמ' 24).

7 בעיתונות (המוזכרת בהערה 6). גאלד (הנ"ל, שם) מציין שעמרם בלוי סירב לחתום על ערבות, והושאר עוד יומיים במעצר. עצור משוחרר אחר הסתבך כעבור תקופה שוב, וחויב לשלם קנס בסך שתי לירות ארץ ישראליות על התנהגותו בהפגנת השבת מול חנותו של ארושקס ('על שלא עמד בהבטחתו', 'בירושלים', הארץ, 7.8.1930, עמ' 4). משפט חמשת העצורים מובא בהרחבה אצל גאלד (הנ"ל, עמ' 25-26). מעניין לציין שמרדכי לבנון, אחד הסנגורים במשפט, היה באותו הזמן יועצו המשפטי של הרב קוק.

החנות, גם למול הרב הראשי ולמול ציבור גדול, יהפוך את אורושקס למחלל שבת בפרהסיא⁸. במקום זאת הוא יזם שיחה פרטית עם אורושקס⁹, וניסה לשכנע אותו בדרכי נועם להפסיק את חילול השבת הפומבי. אורושקס סירב.

סירובו העיקש של אורושקס לסגור את החנות, בנוסף להזמנת המשטרה בשבת הגדול, גרמה לציבור להבין שלא די בהפגנה. יומיים לאחר ההפגנה, בכ"ג בניסן, רבני ירושלים חתמו על כרוז חריף מאוד¹⁰:

במצב ימי, הוצעה לתקרה ההלכית בלתי יאסול
הננו מודיעים בזה לה' אורושקס כי חלל חטא פלמינה
שמאלו את השבת ק'צט בפרהסיא וסלחו לא חנונו
הינו השבת. יצאו מלא יאסול צרע' בין תהר' אצ'נו
כימי רבני הונו כרנול ג'ר' אס דבריו ו.צ.ו. יתרה
צרת יתרו ו'ו' יאסול סקבר יאסול ג'ו' מ'ג'י ב'ג'י
המתין יאסול פ' פ'ע'ו' א' ב'ג'י יאסול פ'ע'ו' פ'ע'ו' פ'ע'ו'
(ה' ה'ע'ו' א' ה'ק'צ'י' ד'כ'ר' ב'ח'ת' ל'ע'ו' ו.צ.ו. יצ'נו יצ'נו
סג'ר' ר'ו' ו'ול'ע'ו' א' ק'ב'ו'ל'ט' מ'ו' יאסול ב'ו'ו'
ב'ו'ל' צ'ר'ה' י'ו' כ'ן' א'ר'ב' נ'י'ן' ה' ת'ר'ן' א'ס'ק'
נ'ו'ל'ם ד'ו' צ'ב'י' נ'ר'י'ת'ר'י'ט'י'ן'
נ'ו'ל'ם י'י'ו'ה'י' פ'ע'ו'ל'ע'ו'ל'ט'ו'ן'
י'ו'ל'ק'ט'ו'ן' כ'ו'ו'ן' י'ו'
ל'ל'ו'ן' ב'י'ת' ג'ו'ל'
נ'ו'ל'ם י'ו'ל'ק'ט'ו'ן' י'ו'ל'ק'ט'ו'ן' י'ו'ל'ק'ט'ו'ן'
נ'ו'ל'ם י'ו'ל'ק'ט'ו'ן' י'ו'ל'ק'ט'ו'ן' י'ו'ל'ק'ט'ו'ן'
נ'ו'ל'ם י'ו'ל'ק'ט'ו'ן' י'ו'ל'ק'ט'ו'ן' י'ו'ל'ק'ט'ו'ן'
נ'ו'ל'ם י'ו'ל'ק'ט'ו'ן' י'ו'ל'ק'ט'ו'ן' י'ו'ל'ק'ט'ו'ן'
נ'ו'ל'ם י'ו'ל'ק'ט'ו'ן' י'ו'ל'ק'ט'ו'ן' י'ו'ל'ק'ט'ו'ן'

הננו מודיעים בזה שהבעל חנות שמחלל את השבת קודש בפרהסיא ופתח את חנותו בימי השבת, יצא מכלל ישראל עפ"י דין תוה"ק, כמבואר בשו"ע ופוסקים שדינו כמומר, והרי הוא כעכו"ם גמור לכל דבריו, ויצא מקהל עדת ישראל, ולא יובא לקבר ישראל אם לא יחזור בתשובה. והשי"ת ברחמיו יחזיר

8 השוו למקרה דומה שבו עשרות אברכים 'ממאה שערים' ומ'בתי אונגרין' תבעו מהרב קוק לבוא למחות במסעדה שנתפחה בשבת. הרב המתין עד שילכו, ואחר כך הלך לשם בלוויית בחור אחד באומרו: "איך זה עלה על דעתם שאתלווה אליהם למחות נגד חילול שבת?! אילו באתי והמסעדה עדיין פתוחה, הרי שמחובתי הייתה להתרות בבעל המסעדה, ואם לא היה שומע לי הרי הייתי גורם לחילול שבת בפרהסיא, כדין 'בפני עשרה', אבל הוא ואני - היינו רק בבחינת עדים" (א' ביק, בתוך: בשמן רענן א [הרב בן ציון ספירא - עורך], ירושלים תש"ן, עמ' פט-צ).

9 "השיחה אשר דיברתי עמו שבוע דנא", הרב משה צבי נריה, מועדי הראיה, ירושלים תשע"ה, עמ' 35 בהערה.

10 פרוש הנ"ל, עמ' 40. בעמ' 39 מובא צילום כתב היד וחתמותיהם של הרבנים. הריווח בין האותיות במילים מסוימות כדי לסמן הדגשה, במקור.

כל פושעי עמו בית ישראל בתשובה שלמה, ויצילנו מכל פגע רע, ויושיענו על קדושת שמו יתברך בבא"א.

בעה"ח כ"ג לחדש ניסן שנת תר"ץ לפ"ק פעה"ק ירושלם תובב"א יוסף חיים זוננפלד, אברהם יצחק הכהן קוק, אליהו קלאצקין, משה מרדכי עפשטיין, איסר זלמן מלצר, צבי פסח פרנק, ירוחם פישל ברנשטיין, יצחק פרענקל, דוב צבי קרלענשטיין, יוסף גרשון הורוויץ, אליהו ראם.

מתוך 'שרשרת הדורות בתקופות הסוערות' מאת הרב מנחם פרוש, כרך ג ירושלים תשס"א עמ' 39

במקביל מפרסם בעיתונות יו"ר הקק"ל, מנחם אוסישקין, מכתב גלוי לאורושקס, שכצלם צילם דיוקנאות של מנהיגי האומה, והעמיד חלק מהם בחלון הראווה של חנותו:

למר אורושקס, ירושלים. הואיל ואתה מרשה לעצמך לפתוח את חנותך החדשה בירושלים בשבתות ובמועדי ישראל, וגורם בזה לחילול שבת ויו"ט בפרהסיה בעיר היותר קדושה בעולם, אין אני יכול להרשות שתמונתי תוצג בחלון חנותך זו, ואני דורש ממך להסירה משם¹¹.

באותם ימים, הפער בין זמן כתיבת ידיעה בעיתון לפרסומה בפועל יכול היה להיות גם יום אחד בלבד¹², ובימים הקרובים מתפרסם מכתב גלוי של הסופר אז"ר בעיתון דבר¹³:

לכ' הצלם מר ארושקיס בירושלים. קשה ממני להבין למה נתעקש כבודו להדאיב כל לבות אחיו היהודים ולפתוח חנותו בימי השבתות? אבל חובה עלי להודיע לכבודו, כי אנכי מצטער מאוד על שתמונתי תלויה בחלון חנותו, וכאילו אני מסכים לפצוע את ליבות אחי בני עמי בחילול שבת בפרהסיא. שומע לעצה - חכם. עצתי כי יחדל ממלחמה זו, כי אם גם ינצח בעזרת השוטרים הבריטיים, אוי לו ולנו מנצחון שכזה. ישבות נא גם הוא את שבתו, ולא יעורר עליו שנאת אחים. ואם לא ישמע לעצתי הנני דורש כי יסיר את

11 'בירושלים', הארץ, 21.4.1930, עמ' 4. הודעתו של אוסישקין פורסמה גם בדאר היום ('ירושלים', דאר היום, 21.4.1930, עמ' 4), ובדבר ('ירושלים', דבר, 22.4.1930, עמ' 4).

12 ראו, למשל מודעה של 'חברה להתאכרות בני הישיבות בארץ ישראל' המפורסמת בדאר היום 23.4.1930, וכתבתה לפי החתימה היא יום קודם - כ"ד בניסן (=22.4.1930).

13 'מכתב גלוי', דבר, 24.4.1930, עמ' 3.

תמונת¹⁴ מחלונו, ואני אכבוש פני בקרקע מבושה כי כך עלתה בימי.
הרוצה מאד בכבודו
א.ז. רבינוביץ

אף שהדרישה להסיר תמונה מחלון הראווה היא בעיקר סימבולית, מאחוריה עומד איום של חוסר לגיטימציה בציבור. איום מסוג זה הוא אפקטיבי רק כשהוא מפורסם ברבים. מכאן נובעת מחשבתם של אז"ר ואוסישקין, שאף אם הם שבו במידה מסוימת למקורות היהדות הם ייצגו את הישוב היהודי הכללי בארץ.

בכ"ה בניסן מקבל אורושקס שני מכתבים. האחד, מהרב קוק¹⁵, שבו הוא רומז לדבריו של אוסישקין, לדוגמא, במילים: "ובתוקף רגש הכבוד הלאומי המפעם גם בשדרות החילוניים שבעמנו". הוא גם רומז שהחן שמצאו בו ראשי השלטון הבריטי יכול להיעלם, ומסיים בתקווה אמיתית שאורושקס ישוב בתשובה - "ושב ורפא לו":
ב"ה כ"ה ניסן תר"ץ
לכבוד האדון מר א

הנני בזה מודיע לכבודו בקשר עם השיחה אשר דיברתי עמו שבוע דנא, והזהרתיו שיחדל מהמעשה הנורא אשר עשה לחלל את קדושת שבת קודש, בעיר קודשנו ירושלים, באופן כל כך מעליב ומחוצף. הכאב הצורב ממעשה זה נוגע הוא עד הנפש לכל מפלגות עמנו, אשר לא יוכלו נשוא את החרפה ואת סטירת הלחי הזאת ביחש לכל ישראל ולקודשי קדשו לעיני העמים. ואני חוזר ומזהיר אותו לטובתו שישמור את קדושת השבת להבא, ואם חס ושלום לא יחוש לדברינו, אז אנחנו למרות רצוננו הננו מוכרחים ללחום כנגדו בכל תוקף, ובכח התורה מורשה לקהלת יעקב, ובתוקף רגש הכבוד הלאומי המפעם גם בשדרות החילוניים שבעמנו, נאסור איסור חמור בכל תוקף, ששום בר ישראל למקטן ועד גדול למאיש ועד אשה, לא יקרב לפתח חנותו, ולא יעשה אצלו שום צילום בכל ימי השבוע, עד אשר ישוב מהעוון החמור הזה של חילול שבת קודש, וחילול כבוד ישראל בארצו ובעיר קודשו ותפארתו ירושלים. נצטער מאוד אם הנהגתו תהיה הגורמת לשבור את פרנסתו, ולהשיא עליו שם רע לעיני כל בני עמנו, ולהבזותו גם בעיני כל נכבד שבבני העמים ובבני הדתות האחרות. ועל כן אנחנו מקדימים לו את אזהרתנו הנמרצת הזאת, אשר נקווה שיקבל אותה בכובד הראש הראוי להעניין הרציני והקדוש הזה, ושב ורפא לו.

14 תמונתו של אז"ר המשובצת בראש ערכו בוויקיפדיה צולמה בידי אורושקס.

15 קול תורה ו-ח, ירושלים אייר-תמוז תר"צ, עמ' עט-פ, ושוב אצל הרב מ"צ נריה, מועדי הראיה, ירושלים תשע"ה, עמ' 35 בהערה.

והנני בזה מחכה לתשובתו החיובית במוקדם על ידי שלוחינו המוכ"ז.
ברגשי כבוד
אברהם יצחק הכהן קוק

המכתב השני שמקבל אורושקס הוא מהמשורר הלאומי, חיים נחמן ביאליק, הכותב בקצרה בדומה לאוסישקין. גם ביאליק מבין מה תהיה התוצאה של פרסום מכתב כזה של אישיות כמותו, ולכן הוא שולח את מכתבו באופן אישי, אך רומז שאם יהיה צורך גם הוא יפרסם את מכתבו¹⁶:

תל אביב, 23 לאפריל 1930 [כ"ה ניסן תר"צ]
לכבוד הצלם - , ירושלים

קראתי בעיתונים על דבר השערוריה אשר עשית בחללך את השבת לעיני כל ישראל ע"י פתיחת חנותך ובית עבודתך ביום הקדוש. והנני דורש מעמך בכל תוקף להסיר מיד ממקומה את תמונת התלויה לראווה בחלון חנותך. אקווה כי לא תכריחני לאחוז באמצעים אחרים.

במקביל, שולח ביאליק לרב קוק את העתק מכתבו לאורושקס, וכותב:
לכבוד הרב הראשי לא"י א.י. קוק
ירושלים
רב נכבד!

הנני שולח לכבודו העתקת מכתבי שהריצותי היום על שם הצלם המחלל את את¹⁷ השם. הרשות ביד כבודו לתת לו פרסום.
בכבוד רב ובברכת שלום¹⁸

כשמכתבו של ביאליק מגיע לאורושקס, כבר יום חמישי בשבוע. לחץ המכתבים למיניהם, ואולי יותר מכך, עושה את פעולתו, ועליו להחליט האם בשבת הקרובה חנותו תהיה סגורה. הוא פונה לרב קוק, ומתחייב בכתב:

ב'ה ירושת'ו כ"ו ניסן תר"צ
לכבוד מרן הרב ראשי לאר"י
הרב א.י. הכהן קוק שליט"א
בקשר עם מה שהתהווה ע"ד פתיחת הצלמוניה שלי בשבת, הנני מתכבד להודיע

16 המכתב כבר פורסם ברשתות באדיבות מר שמואל אבנרי, מנהל 'בית ביאליק' במשך שנים. תודתי לו.

17 הכפילות השגויה של המילה 'את' נמצאת במקור.

18 ארכיון בית ביאליק.

לכ"ק כי אני משוכנע בצורך העניין של שמירת השבת, ומקרב לבי אני מסכים שהחנות שלי תהי' סגורה בשבתות ומועדים. מהיום והלאה יהי' סדר פתיחת הצלמוני' שלי כך: הצלמוניה תהי' פתוחה בכל יום עד שעה עשרה בערב, ויסגרוה בשבתות וימים טובים עם בוא השבת והמועד, עד אחר צאת הכוכבים שתפתח אז עד שעה עשר בערב. מודעות כאלו יהי' מצידו תלויות גם בחנות ומפורסמות בעיתונים¹⁹.

והנני בזה בכל רגשי כבוד וברכה

ה. ארושקס²⁰

ואכן, יומיים מאוחר יותר - בשבת - לא פתח אורושקס את חנותו: "החנות הייתה סגורה בשבת האחרון"²¹, וכך עשה גם להבא²².

לאחר ששכחה הסערה סביבו, פנה אורושקס לביאליק במכתב²³, ובו - מלבד בקשתו להשאיר את תמונתו של ביאליק בחלון הראווה של חנותו - הוא גם מתוודה:

קיבלתי את מכתבו והוא השפיע עלי יותר מכל המחאות של היהדות החרדית בירושלים, והחלטתי לסגור את הצלמוניה שלי בשבתות ובחגים [...] ועתה אני מקווה שאין לכבודו שום התנגדות שתמונתו תימצא בחלון הראווה שלי.

כאדם חילוני סביר שאורושקס יראה בביאליק אדם שיש לשמוע לו, בוודאי יותר מעמרם בלוי. לקביעה זו יש להוסיף שהפסדיו כצלם מהתנגדות פומבית של ביאליק אליו יהיו גדולים עשרת מונים מהפסדיו באזור כיכר בתי מחסה. ובאחרונה נוסף שאורושקס עבר באותה שנה לירושלים, ובמשך עשור התגורר בתל אביב - שאף שבאותה תקופה כבר מנתה עשרות אלפי תושבים אין ספק שנחשף בה מקרוב לדמותו של ביאליק²⁴.

19 ואכן, במודעות שפרסם בעיתונים בתחילת שנת התרצ"א הוא מציין: "הצלמוניה פתוחה בכל יום מ-7,30 בבוקר עד 9 בערב" (הארץ, 9/10/12.10.1930; דאר היום 10/16.10.1930).

20 כתב היד מצולם בספרו של פרוש הנ"ל, עמ' 42. מדובר בכת"י, אך נראה שמישהו סייע בידי אורושקס לכתוב את המכתב, מהפתיחה וכינוי ירושלים - ירושת"ו, ועד כתיבת (רוב) המילים הנגמרות ב-יה בהשמטת הה' ובסימון גרש, כמנהג יראים.

21 קול ישראל, כ"ו בניסן התרצ"ז, עמ' 1. מהעימוד וגודל האותיות, נראה שהפסקה האחרונה נוספה ברגע האחרון. אמנם התאריך המודפס הוא כ"ו בניסן, אך ע"פ תיאור העובדה אודות סגירת החנות בשבת האחרונה, העיתון הודפס מאוחר יותר - לכל המוקדם בכ"ט בניסן.

22 "המעבדה נסגרה על מסגר ביום השבת, באופן שמאז כן עתה אין אף חנות יהודית אחת פתוחה בש"ק בירושלים ובסביבה כולה" (קול תורה הנ"ל, עמ' פ).

23 ארכיון בית ביאליק, 27.4.1930 = כ"ט בניסן התרצ"ז.

24 תמונתם הידועה של ביאליק ורבניצקי העמלים על ספר האגדה צולמה בידי אורושקס. ואולי

באנכרוניזם מוטה פוליטית, מנסים ב'נטורי קרתא' להסביר כיצד חל השינוי בעמדתו של אורושקס, מבלי להזדקק לציון שמות כמו ביאליק (שכאמור, ייתכן שכלל לא ידעו מהשתתפותו במאמץ הלאומי להפסיק את חילול השבת הפומבי בירושלים) או הרב קוק, וכותבים: "לאחר מאמצים רבים ופעולות שכנוע שונות שנעשו במשך השבוע שלאחר מכן ע"י צעירי אגו"י בירושלים בראשותו של הר"ר אהרן קצנלנבויגן ז"ל הוסר הכתם מעל עיה"ק, וירושלים נשמה לרווחה"²⁵. מאידך גיסא, גם בעיתון 'הארץ' תלו את הצלחת המאבק באגודת 'משמרת השבת', מיסודם של עמרם בלוי ואהרן קצנלנבויגן:

חזר בתשובה

אחרי משא ומתן ארוך בין אגודת "מש[מ]רת השבת" ובין ה' ארושקס שפתח את חנותו בשבתות האחרונות, הבטיח ה' ארושקס להחזיק את חנותו סגורה בשבתות הבאות²⁶.

במקום שבעלי תשובה עומדים

כבר במהלך המאבק, השאירו הרבנים לאורושקס פתח לשוב בתשובה. בכרוז הראשון לא הופיע שמו, למרות שבמכתב המאוחר יותר שעליו חתמו בכתב ידם הופיע שמו: "ה' ארושקס בעל חנות "צלמניה"...". במקום שמו המושמט נוספה בכרוז כוכבית, ובתחתית המודעה נוסף בעיתון:

* הערה, פרסום השם נתעכב מפני שמודיעים שהמחלל עומד לשוב בתשובה, ובגליון הבא נמסור בע"ה בפרטות את גמר העניין²⁷.

מסיבה זו, נמחק שמו של אורושקס במכתבו של ביאליק וסומן בשני קווים, ובפרסום מכתבו של הרב קוק צוין שמו של אורושקס באות א' בלבד²⁸.

לתמונה זו התכוון ביאליק בבקשו להסיר את תמונתו מחלון הראווה בחנותו של אורושקס.

25 גאלד, הנ"ל, עמ' 25.

26 'בירושלים', הארץ, 27.4.1930, עמ' 4. הכותרת, כמו גם שגיאת הדפוס במילה 'משמרת', במקור.

27 פרוש, הנ"ל, עמ' 39-40.

28 הרב נריה, הנ"ל, עמ' 35 בהערה. על זיהוי שמו של א' הנ"ל כאורושקס עמדנו כבר במאמרנו 'מכתבי ראייה ומכתבי הרא"ה', עלוני ממרא 122, קרית ארבע התשס"ט, עמ' 157-158 הערה 36 ולידה.

ואכן, עם סיום הפרשה מודה הרב קוק לביאליק על סיועו במאבק²⁹. הוא נזהר שלא להזכיר את שמו של גיבור הפרשה, ומוסיף: "ובמקום שבעלי תשובה עומדים"³⁰:

ב"ה יום א לחודש אייר תר"צ
לכבוד משוררינו הגדול מר ח.נ. ביאליק נ"י,
שלו'
א.נ.

בתודה רבה קבלתי מכתבו היקר, בהשתתפותו הנאמנה נגד פורץ הגדר לשעבר, ואבשרו שסדרנו את העניין באופן הגון ורצוי, ובמקום שבע"ת עומדים כו', והנני בזה חותם בברכה ורגשי כבוד וידידות נאמנה,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

29 הרב י' בארי, אוהב ישראל בקדושה ה, ת"א תשמ"ט, עמ' 34-35, המציין: "איני יודע למה התכוון הרב קוק במכתבו הבא אל ביאליק". ובדומה לכך כתב דוד תמר, אשכולות תמר, ירושלים תשס"ב, עמ' 282.

30 השוו אורות התשובה טו, ת. בשנים לאחר מכן צילם אורושקס בתמונות דיוקן גם את הרב קוק וגם את תלמידו-נאמנו הרב יעקב משה חרל"פ.

חדש!

בימים אלו יצא לאור ספר 'על הכל' לרבי משה מאיוורא זצ"ל מבעלי התוספות

ע"פ כתבי-יד ודפוסים ראשונים, עם שינויי
נוסחאות והוספות
עם מבוא, הערות, ציונים, ביאורים, נספחים
ותרגום הלעזים

ניתן להשיג באתר מכון שלמה אומן או בטלפון 08-9276664